

LIETUVIŲ KALBA (GIMTOJI)

Testas

2006 m. valstybinio brandos egzamino užduotis

2006 m. birželio 9 d.

Trukmė – 2 val. (120 min.)

I. TEKSTO SUVOKIMO UŽDUOTIS

Perskaitykite šį tekstą ir atlikite užduotis.

Vytautas Kubilius

GLOBALIZACIJOS GLĖBYJE

1 Jonas Aistis, užklyptas karo Pietų Prancūzijoje, 1940 metais pradėjo rašyti traktatą „Pastovios taikos sąlygos“. Pasak poeto, po šito karo baisių žmonija, susiskaldžiusi į rases ir luomus, pagaliau turės paklusti vieningai pasaulio tvarkai. Turės atsirasti tautų bendruomenės valdžia, kuri apims visą žmoniją. Atskiros tos bendruomenės dalys liks savarankiškos ir laisvos savo viduje. Nebus pažeista nei tautybė, nei religija, nei pasaulėžiūra. Valdžią sudarys tik centralizuotas įstaigų tinklas žmonių buičiai aprūpinti. Praėjo pusšimtis metų, ir ta poetinė utopija virto realybe.

2 Europos kultūra homogeniška ir daugialytė. Ją sudaro tautinių kultūrų visuma, kuri nėra pavaldi jokiam autoritariniam centralizmui. Visų tautinių kultūrų lygybė – esminis Europos Sąjungos politikos principas. Tų kultūrų individualumą siekiama apginti net juridiniais aktais.

3 Tačiau ekonomikos globalizacija įtraukia į savo valdomas rinkas ir kultūrą. Globalizacijos procesas meta stiprų iššūkį tautinėms kultūroms, reikalauja perimti naujas technologijas ir naujas kūrybiškumo formas, kurias diktuoja pasaulinė informacijos infrastruktūra, kiekvieną atskirą kultūrą išveda į multikultūrinę aplinką, kur ji turi užmegzti dialogą su įvairiakalbe auditorija. Kultūra turi pasiduoti šiuolaikinio pasaulio dinaminei kaitai, kad nevirstų muziejiniu eksponatu. Atvėrusi vartus masinei migracijai, niveliuodama žmonių gyvenimo būdą, nešioseną ir pramogas visuose Žemės kampeliuose, globalizacija išdžiovina dirvožemį, kuriame natūraliai auga kultūros želmenys.

4 Kaip globalizacijos pokyčiuose atsilaukys tautinės kultūros, skurdusios „didžiojo brolio“ šešėlyje, ilgus metus engtos partinių direktyvų ir cenzūros? Ar prisitaikymo instinktas, išsiugdytas okupacijos metais kaip išlikimo būtinybė, nenustums jų į vargingų pamėgdžiotųjų gretas ir neprivers išsižadėti individualumo – „brangiausio reiškinio, kuris yra žmogui Visagalio duotas“ (F. Kirša)? Ar atsidūrusios milžiniškoje vartojimo rinkoje jos nepasijus menkavertės ir nereikalingos, nors dar neseniai stovėjo besipriešinančios visuomenės avangarde ir egzistencinių vertybių centre?

5 Globalizacija siaurina tautinės kalbos vartojimo sferą. Oro ir jūrų transporte, bankininkystėje, prekių aprašuose, tarptautinėse konferencijose, tikslųjų mokslų referatuose įsitvirtina anglų kalba kaip pasaulinės komunikacijos kalba. Užsienio firmų pavadinimai didžiulėmis raidėmis žargstosi parduotuvių fasaduose. Net menka krautuvėlė Vievyje save garsina iškaba – *Market*. Vietinės roko grupės atlieka amerikietiškas dainas, jaunimėlis, dar aplipęs rusiškais keiksmazodžiais, rašinėja ant sienų angliškas blevyzgas. Ar gimtoji kalba, slopinta ir niveliuota okupacijos metais, turi pakankamai išteklių sukurti savarankiškus grupinius žargonus, kurie nebūtų tik rusiškų ir angliškų žodžių mišinys, tuoj pat nukalti ryškius atitikmenis gausybei technikos ir mokslo terminų, kad jie nekolonizuotų kasdieninės vartosenos?

6 Žmogus tapatina save ne tik su gimtąja kalba, bet ir su gimtojo krašto istorija. Pajusti savo šaknis ilgaamžėje tautos būtyje, pasak B. Sruogos, šalia nepriklausomybės išlaikymo – gal pats svarbiausias uždavinys. Sovietinis totalitarizmas stengėsi išplauti to tapatumo pagrindus: mankurtus¹ lengviau valdyti negu piliečius, prisimenančius savo šalies nepriklausomybę. Toks nupilietintas, istorinės atminties netekęs žmogus įtraukiamas į traiškančių socialinių permainų verpetą, o jauna ir silpna valstybė negali jo apsaugoti nuo nedarbo ir skurdo. Kadangi valstybė jo neperkelti iškart į pertekliaus visuomenę, jis nusigręžia nuo tos valstybės, nusivylęs ir pikta grūmodamas. Žmogus neberanda sau vietos kolektyviniame tautos kelyje, nebesijaučia esąs susijęs su jos būtimi ir lengvai pakelia sparnus ieškoti laimės kitose šalyse.

7 Atgavus nepriklausomybę, tautiškumo motyvai literatūroje prarado nesusitaikymo ir maištingumo galią. Tautiškumas dekonstruojamas kaip XIX amžiaus reliktas², kaip simbolinė kolektyviškumo projekcija, neturinti realios socialinės bazės. Imta net sarkastiškai tyčiotis iš Tėvynės kaip vertybių centro, iš literatūrinių lietuviybės etalonų, iš sakralizuotos agrarinės kultūros, kuri buvo gyvybingas lietuviškos sa-

¹ mankurtas (*kirgizu k.*) – žmogus, nežinantis savo tėvynės, tautos, giminės, pamiršęs, ką žinojo, ir nenorintis apie tai žinoti.

² reliktas (*lot.*) – iš senovės išlikęs daiktas, reiškinys, kai kiti panašūs daiktai, reiškiniai jau yra išnykę.

vimonės šaltinis tautos beteisiškumo dešimtmečiais. Literatūriniuose žaidimuose įprasta neigti tai, kuo dar neseniai buvo šventai tikėta, ir spardyti vakarykščius stabus. Iš teatrų repertuarų buvo išguita nacionalinė dramaturgija, pernelyg primityvi ir didaktiška šiandieniniam žiūrovui, ieškančiam šokieruojančių efektų ir aštrių pramogų. Tačiau kūrėjo savimonė, išsinėrusi iš istorinės atminties ir vietinio kolorito, plika nuoga įpuola į globalizacijos verpetus, neturėdama patikimesnių savitumo prielaidų. Ar ji nebus suniveliuota ir sumalta į dulkes?

8 Tautinė kultūra per ilgus savo raidos dešimtmečius yra išsiugdžiusi tam tikrą vidinį kodą, pagal kurį priima ir akumuliuoja pasaulinio proceso poveikius. Ar tas kodas tebėra pakankamai gyvybingas, stiprus ir savitas? Ar dar galioja XX a. pradžioje M. K. Čiurlionio nubrėžti lietuvių meno savitumo principai – giminystė liaudies menui, daiktų sudvasinimas, lyrinis regėjimas, beribiškumo nuojauta?

9 Daug kas pasikeitė. Dabarties jauno kūrėjo jau nebečiūčiavo močiutė savo dainomis, neįliejo jo atmintin gyvastingai šniokščiančios liaudies kalbos. Tremtys, vienkiemių griovimas, masinės šeimų skyrybos atėmė namų erdvę, kurioje mezgėsi tradicinė lietuvių kultūra ir bendruomeniškumo pradmenys. Smarkiai pasikeitė tautinę kultūrą maitinantys šaltiniai, jų socialinė ir psichologinė sudėtis. Jos atrama darosi ne „žaliasis sodžius“, o daugiasluoksnis miestas ir išsimokslinusi inteligentija. Ji verpia savo gyvybės siūlą iš naujos patirties, iš neišsenkančių vitalinės energijos išteklių, iš žmonių nevilties ir valingo ryžto išsikapstyti, iš skaidraus liūdesio ir idealijų vertybių plevenimo, iš genties „kolektyvinės pasaulinės“ ir agrarinės sanklodos įdiegto panteistinio³ gamtos jausmo, iš spalvų spektro, atrinkto ir išstobulinto per ilgus amžius, iš kalbos intonacijų, nepakartojamų kiekviename krašte. Talentingas kūrėjas plečia tautinės kultūros savitumo erdvę – ji negali būti išsemta ir uždaryta. Tačiau ji turėtų būti ginama nuo pamėgdžiojimo grimasų, nuo bailaus prisitaikymo, kurį įdiegė ilgi savos valstybės nebuvimo metai.

10 Prisiminiau vieną korespondenciją iš „Prūsų lietuvių balso“ (1924 m.). Traukinėlyje iš Priekulės į Klaipėdą važiuoja trys lietuvininkai ir kalbasi tarp savęs lietuviškai. Įlipa į vagoną vietinis vokietis, ir visi ima kalbėti vokiškai. Kodėl? Niekas jų nevertė. Kaip ir dabartinių estrados dainininkų išsižadėti lietuviškų dainų.

11 Viskas priklauso nuo tautos kūrybinių jėgų brandos ir savitumo, nuo tikėjimo saugančia ir gelbstinčia kultūros galia.

Užduotys

1. Suformuluokite teksto temą.

_____

_____

(2 taškai)

2. Suformuluokite pagrindinį probleminį klausimą, kurį autorius svarsto tekste.

_____

_____

(2 taškai)

3. Paaškindite, ką autorius turi omeny teigdamas, kad J. Aisčio poetinė utopija virto realybe.

_____

(1 taškas)

Čia rašo vertintojai:

I II

_____

_____

_____

³ panteizmas (*filos.*) rel. koncepcija, neigianti Dievą kaip asmenį, tapatinanti jį su gamta

4. Apibendrinami 2 ir 3 pastraipas suformuluokite pagrindinę jų mintį.

Čia rašo vertintojai
I II

(2 taškai)

5. Remdamiesi 3 pastraipa atsakykite į 5.1 – 5.4 klausimus.

5.1. Kokia kultūra, jūsų manymu, galėtų būti laikoma muziejiniu eksponatu?

(1 taškas)

5.2. Kokia, autoriaus manymu, turi būti kultūra, kad ji nevirstų muziejiniu eksponatu?

(1 taškas)

5.3. Savais žodžiais paaiškinkite, kaip supratote pasakymą, kad „globalizacija išdžiovina dirvožemį, kuriame natūraliai auga kultūros želmenys“?

(2 taškai)

5.4. Kokia meninė priemonė yra pacituotas pasakymas?

(1 taškas)

6. Remdamiesi 4 pastraipa atsakykite į 6.1 ir 6.2 klausimus.

6.1. Apie kokią kultūrų grupę kalba autorius šioje pastraipoje?

(1 taškas)

6.2. Nurodykite dvi vidines grėsmes, kurios, autoriaus manymu, gali iškilti šiai kultūrų grupei.

(2 taškai)

7. Remdamiesi 5 pastraipa atsakykite į 7.1–7.3 klausimus.

7.1. Kokį negatyvų kultūros reiškinių aptaria autorius šioje pastraipoje?

(1 taškas)

7.2. Nurodykite, kokiomis kalbinės raiškos priemonėmis autorius išsako kritišką požiūrį į aptariamą reiškinių. Pateikite po pavyzdį kiekvienos jūsų nurodytos meninės priemonės.

(3 taškai)

		Čia rašo vertintojai:	
		I	II
7.3. Kokie kalbos kūrimo procesai turėtų vykti, kad būtų išvengta neigiamos kitų kalbų įtakos?			
	(1 taškas)	—	—
8. Kodėl, autoriaus manymu, kai kurie žmonės linkę palikti savo šalį?			
	(1 taškas)	—	—
9. Suformuluokite 7 pastraipos pagrindinę mintį.			
	(2 taškai)	—	—
10. Autorius teigia, kad „ literatūriniuose žaidimuose įprasta neigti tai, kuo dar neseniai buvo šventai tikėta“. Remdamiesi literatūros istorijos žiniomis ar savo literatūriniu patirtimi pateikite konkretų tokio reiškinių pavyzdį iš lietuvių literatūros ir jį pakomentuokite.			
	(1 taškas)	—	—
11. Autorius teigia, kad „talentingas kūrėjas plečia tautinės kultūros savitumo erdvę – ji negali būti išsemta ir uždaryta“. Remdamiesi 8 ir 9 pastraipomis savais žodžiais paaiškinkite, kaip supratote šią autoriaus mintį.			
	(1 taškas)	—	—
12. Suformuluokite mintį, kurią netiesiogiai pasako autorius pateikdamas pavyzdį iš „Prūsų lietuvių balso“.			
	(1 taškas)	—	—
13. Savais žodžiais paaiškinkite pavadinimo prasmę.			
	(2 taškai)	—	—
14. Nurodykite teksto žanrą.			
	(1 taškas)	—	—

Taškų suma (maks. 29)

Taškai už teksto suvokimo užduotį (maks. 29×2=58)

II. KALBOS UŽDUOTYS

1. Paaiškinkite, kas skiriama skaitmenimis pažymėtais skyrybos ženklais. Lentelėje ATSAKYMAI įrašykite teisingą atsakymą žyminčią raidę. Skaičiumi 0 pažymėtas pavyzdys.

1. Kvepėjo išplautos grindys,⁰ žolynai, vaškas. 2. Tik miegas jai buvo nekoks: ¹ akyse sukosi raudoni rati-lai, ausyse klegėjo žmonių balsai. 3. Ta mintis gimė tuoj pat,² vos tik jis atsitiesė nuo knygos ir patrynė akis. 4. Iš priekio atūžia mašinos, ir atrodo, jog kiekviena lekia į tiesiai į tave ir tu,³ senas, nemitrus, išsi-gandęs,⁴ nespėsi pasitraukti iš kelio. 5. Knygos rankraštį –⁵ visą savo gyvenimo darbą –⁶ S. Daukantas atidavė buvusiam Vilniaus universiteto profesoriui. 6. O dabar, po daugelio metų, kai rudenėjanti diena jau baigiasi, jis nežino,⁷ ar šiandakt bus šalna. 7. Pasileidau eiti vieškeliu, einančiu,⁸ kaip man buvo sakyta,⁹ iš Šimonių į Viešintus. 8. Tykus rangėsi Nemunas,¹⁰ jo pilkos vilnys skalbė pakrantes ir vis dar sodrius žolynus. 9. Atsidūrę lauke jiedu sutartinai žvilgtelėjo į saulę,¹¹ jau palinkusią vakarop,¹² ir į žemę, ištroškusią lietaus.

- A Praleista sudurtinio tarinio jungtis prieš vardinę dalį, išreikštą daiktavardžio vardininku (kiekinio skaitvardžio vardininku ar bendratimi).
- B Atskiriamos vienaarūšės sakinio dalys.
- C Apibendrinamasis žodis po vienaarūšių sakinio dalių.
- D Apibendrinamasis žodis prieš vienaarūšės sakinio dalis.
- E Priedėlis po pažymimojo žodžio.
- F Išplėstinis būdvardinis (dalyvinis) pažyminys po pažymimojo žodžio.
- G Vienarūšiai derinamieji pažyminiai po pažymimojo žodžio.
- H Išplėstinė dalyvinė (pusdalyvinė, padalyvinė) aplinkybė.
- I Tikslinamoji aplinkybė.
- J Kreipinys.
- K Įterpinys (įterptinis žodis, įterptinis sakiny).
- L Skiriami sudėtinio sujungiamojo sakinio dėmenys.
- M Skiriami sudėtinio prijungiamojo sakinio dėmenys.
- N Skiriami sudėtinio bejungtukio sakinio dėmenys.

ATSAKYMAI

Skyrybos ženklų Nr.	0	1	2	3–4	5–6	7	8–9	10	11–12
Atsakymo raidė	B								

(8 taškai)

Taškai		
--------	--	--

2. Padėkite trūkstamus skrybės ženklus.

Čia rašo vertintojai

I II

Atmenu laikus kada televizorius magiškoji vaizdų dėžutė buvo egzotiška retenybė. Tai paauglystės metai kada tapau knygium rijau pažintines knygas įvairiausių nuotykius. Buvo galima skaityti nuo ryto iki nakties kaip dabar ne vienas pilietis nuo ryto iki vakaro spokso į kintančius vaizdus magiškoje dėžutėje. Anais laikais vaizdai išskyrus natūralios gamtos buvo deficitas su jauduliu žiūrėdavau į retai pasitaikančias graviūras ar piešinius tose seniai išleistose knygose. Šiandien pasaulyje pradeda dominuoti knygos kuriose yra daugiau vaizdų negu žodžių. Ką tai galėtų reikšti rašto agoniją ar totalinę vaizdų invaziją?

Šiandien televizija ir kino kompanijos internetas ir spauda tie gigantiški vaizdų fabrikai veikiantys visame pasaulyje kraunasi didžiulį pelną. Vaizdai krinta ant mūsų galvų kaip kadaise liejosi lava krito pelenai ant žūvančios Pompėjos. Vaizdų deficito era baigėsi ir tai žinoma nėra blogai bet kiekvienas reiškinys turi ir savo šviesiąją ir tamsiąją pusę šiandien vaizdais mes ne tik informuojami ar estetiškai praturtinami bet ir užteršiami. Per savo gyvenimą mes ryjame vaizdus kaip Saturnas ryja savo vaikus ir dažniausiai nieko iš tų vaizdų neprisimename bei niekuo nepraturtėjame.

Regis didžiausia vaizdų tarša šiandien mus užgriūva internetas. Internetas tas stebuklingas žmonijos išradimas kurio veikimo principai daugeliui iš mūsų yra *terra incognita** greitai tapo daugiaveidžiu dievu. Iš kilo vaizdo autentiškumo problema šiuolaikinės technologijos gali ne tik vaizduoti ar įamžinti tikrovę bet ir ją iškreipti suklastoti. Šiandien pasaulio žiniasklaidai nieko nereikia pateikti pavyzdžiui visiškai tikrovišką JAV prezidento Dž. Bušo ir teroristo Osamos bin Ladenos draugiškai besišnekučiuojančių prie pietų stalo Baltuosiuose rūmuose „dvigubą“ portretą. Manote niekas nepatikėtų jei tokia informacija būtų išspausdinta įvairiausių šalių dienraščiuose? Spauda naudodama montažo principus pasiskolintus iš fotonuotraukų ir kino patirties kokioje nors grupinėje politikų fotografijoje „ištrina“ nepageidaujamą asmenį. Manipuliacija vaizdais gali tapti ne tik galingu kokios nors ideologijos ginklu juo kol kas geriausiai naudojasi reklama ji taip pat gali neatpažįstamai iškreipti istorinę tiesą.

Vaizdo sąvoka be galo plati iš esmės viskas ką regime yra vienoks ar kitoks vaizdas. Vaizdai šiandien įsiveržė visur kur tik įmanoma įsiveržti. Šioje vaizdų griūtyje gali slypėti daug psichologinių pavojų nes bet kokių daiktų ar vaizdų perteklius yra ne kas kita kaip tarša. Televizija internetas filmai ne tik užgriūva vaizdų mūša bet ir veikia mūsų elgseną skoni dažnai priverčia mus papūgiškai mėgdžioti tai ką regėjome judančių vaizdų pasaulyje kuris kad ir kaip kartais atrodytų tikroviškas yra tik antrinė realybė perdirbta arba iškreipta tikrovė. Vaizdų griūtis jų gausa nuvertina paties vaizdo vertę nes viskas ko yra per daug sukelia vertės infliaciją. Z. Bžezinskis žinomas JAV politologas prieš keletą metų taikliai pastebėjo Apskritai visuomenės informavimo priemonėmis perteikiamos ir tiražuojamos vertybės pagrindai gali būti pavadintos moraliniu pagedimu ir kultūros nuopoliu.

Akivaizdu šiame vaizdų griūtis pasaulyje egzistuoja pavojus prarasti individualumą tapti vaizdo atšvaitu tarp kitų atvaizdų.

Pagal A. Balbierių

(25 taškai)

Taškai

* Terra incognita (*lot.*) – nepažįstama žemė

aš (vis, dėl, to) _____ spėdavau pajusti sutr____kusį ir bau____štų jo žvilgsnį ir žinodavau, kad jį tvilko gėda ir jis (iš, tikruju) _____ man____s bijo.

Tamsoje apsipranta akys, o į svetainę sr____va dulsva gatvės žibintų šviesa ir galiu atpažinti savus, vis labiau ryškėj____nčius daiktus. Bet kažko dar trūksta, kambarys atrodo ap____tuštis. Netyč____krusteliu, subraška sofos sp____ruoklės – ir (tuo, pat) _____metu sugirgžda netolies____riogsantis fotelis. Pamatau jame susig____žusį žmogų. Apmirštu, laukiu, ką jis dar____s.

Čia rašo vertintojai	
I	II
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Pagal R. Kašauską

(25 taškai)

Taškai		
--------	--	--